

predvsem v dramatično dogajanje, ki poteka med kroglo in zunanjim ovojem. Razen ene krogle, ki je izdelana iz nerjavečega jekla, so vse druge v bronu in manjšega formata. Velika plastika učinkuje monumentalno — ekspresivno; k temu pripomore tudi zunanji ovoj krogle, ki je narezan v pravilne, ravnočrtne krlje. Za nasilnim posegom se tu skriva še čistost sodobne, industrijske forme. Manjše »krogle z jedrom«, »razrezane krogle« in »razrezane krogle z jedrom« vsebujejo nešteto drobnih in oblikovno mikavnih plastičnih struktur ter posegov. Ovoj, ki obdaja kroglo, je včasih narezan v vertikalne rezine, ki so med seboj bolj ali manj razmaknjene, razpotegnjene ali stlačene; v nekaterih primerih pa se zgodi, da te rezine kar preidejo v staljeno kovino, kar da plastiki določen dramatičen poudarek. Površinska faktura je ob rezih, razpokah in vmesnih notranjih partijah formalno močno razgibana, slikovita, včasih pa je s svojo »historično« patino celo močan izpovedni moment. Zglajene in bleščeče površine napetih in zaobljenih delov so v stalnem kontrastu z nepravilno, amorfno in matirano površino; na eni strani torej poudarjena racionalnost, industrijska estetika in oblikovna logika, na drugi strani pa subjektivna misel, sugestija čustvene prizadetosti, nekaj, kar čutimo kot posledico notranje tesnobe in napatosti.

Posamezne Rotarjeve plastike, zlasti gre tu za tiste, novejšega datuma, že sugerirajo nove formalne, pa tudi vsebinske rešitve. To se sicer ne dogaja v obliki kakšnega naglega in radikalnega preloma, marveč kot domišljeno prehajanje od znanega k novemu. Poleg krogelnih rešitev — kjer sta se krogla in plašč zlila v celoto, razsekano na rezine, imamo tu še »nekrogele« rešitve. Velika, sestavljena plastika, relief iz nerjavečega jekla »razpoka«, kaže s svojimi polplastičnimi, zaobljenimi oblikami in z ekspresivnim osrednjim de-

lom — ostankom jedra — svoje več kot očitno sorodstvo s prejšnjo »krogelno« problematiko. Podobno je z manjšimi »razpokami«, kjer gre za ravnorobe, ob straneh malce konične bloke, ki so na sredini drastično pretrgani, prelomljeni, razkosani z vsemi strukturnimi sledovi varjenja in drugih mehaničnih posegov; tudi tu se ne moremo izogniti problemu konfrontacije med zglajenimi, bleščeče poliranimi in oblikovno razdrapanimi površinami.

TAPISERIJE JAGODE BUIĆ V RAZSTAVIŠČU RIHARD JAKOPIČ

Kdo ne pozna Jagode Buić, hrvatske umetnice in gostje naše »Grupe 69«, ustvarjalke, ki je prodrla v svetovni likovni prostor odločneje od mnogih drugih jugoslovanskih likovnikov?!

Kdo bi si mislil, da bo kdaj skromno dekletce iz Splita osvojilo vesoljni likovni svet s tako intimno umetnostjo, kot je umetnost tkanja, s tapiserijo, ki je še do nedavna veljala med drugimi likovnimi zvrstmi za manj vredno oziroma že zdavnaj ne več za aktualno. Ploskanje likovnih strokovnjakov in nagrade na svetovno pomembnih likovnih prireditvah, kot so bienale v Sao Paulo in drugod, nas prepričuje, da so »tkanja« Jagode Buić zares povsem avtentične stvaritve, ki se lahko kosajo z vsemi drugimi umetnostnimi dosežki »čistih« likovnih zvrsti.

Kje tiči skrivnost ustvarjalnih uspehov Jagode Buić? Kaj je tisto, zaradi česar se njene tapiserije razlikujejo od drugih tovrstnih izdelkov »pletene kulture«.

Še do nedavnega je bila tapiserija izrazito dvodimenzionalna stvaritev, ploskovna dekoracija, ki je bila namenjena predvsem temu, da pokrije hladno in golo steno stanovanja ali javnega prostora in jo napravi prijetnejšo očesu. V osnovi je bila tapiserija vseskozi le nekakšna »poustvaritev«, saj je bila

skoraj vedno suženjsko podrejena, odvisna od slikarsko ali grafično izvedene predloge — kartona. Jagoda Buić je prva pri nas začela »modelirati« tapiserije neposredno za tkalskim strojem brez kartona, kvečjemu po idejni skici, ki pa je bila bolj podobna skici za plastiko kot pa predlogi za tapiserijo. Namesto običajne, površinsko izenačene in gladko tkane fakture je pričela Buićeva uporabljati grobo, vozlasto tkanje s poudarjeno plastičnostjo; skratka, v njenih tapiserijah smo se začeli srečevati z vsemi mogočimi načini svobodnega oblikovnega in barvnega pristopanja. In ne samo to: tapiserije avantgardistke v tkanju so se počasi »odlepile« od stene in postale neodvisni, trodimenzionalni, plastični objekti, umetnine, ki ustvarjajo ali zahtevajo svoj prostor. Odkod Buićevi ideja, da iz tapiserije naredi samostojen plastični objekt, tako rekoč nekakšno »arhitekturo v arhitekturi«? Vsekakor je bila tu odločilen dejavnik stalna navzočnost stare in žlahtne dalmatinske kulture; kamnita dalmatinska krajina z arhitekturo, za katero se zdi, kot da je organsko zrasla iz tal, grobo pletene ograje in pastirske kože iz protja, monumentalni kamnoseški izdelki na slehernem koraku; kako bi mogla umetnica v takem okolju pletiti le nežno in subtilno tkanje. In tako, kot lahko zapišemo za grobo fakturo Buićinih tapiserij, da je zvest »posnetek« strukturnih značilnosti iz kamnitega obmorskega sveta, se tudi prevladujoča črnina v njenih izdelkih odločno navezuje na izrazito obmorsko etnično kulturo; večna tragika v črno oblečenih in svoje drage čakajočih žena, monumentalna trdnost in neomajna pokončnost dalmatinskega človeka so dobili v rojakinji, veliki umetnici Jagodi Buić, svojega najboljšega interpreta.

Zdi se, da je kar pretežno v nekaj besedah opisati vse tisto oblikovno bogastvo, vse mnogovrstne ustvarjalne domislice, ki jih je v svoje mogočne

tapiserije vtakala Jagoda Buić. Nekatere tapiserije, obešene na steno, učinkujejo s svojimi rebrastimi izrastki močno trodimenzionalno — razgibano, kot da bi živahen vetrič zavel prek visokorasle trave, da se je ritmično upognila v eno smer. Tu imamo tudi druge variante oblikovno-prostorskega vibriranja: plastični liki na ravni podlagi, raznovrstne rebraste strukture, tapiserije, ki se na spodnji polovici končujejo s slapom prosto visečih niti. Tapiserije so ustvarjene lahko tudi še drugače: kot polnoplastični, obhodni objekti, nekakšni velikanski, stekani stebri z grobo plastično fakturo, v kateri zaznavamo vrsto različnih geometrijskih ali drugačnih vzorcev, izvedenih z izstopajočo, plastično risbo. Izredno zanimive in izvirne so »žepaste« ali »vrečaste« tapiserije in tapiserije, ki so v svoji kompleksni postavitvi že prava pravcata scenografija za mračno antično dramo. Vrsta različnih predrtin, zgoraj, v sredini in spodaj, kot nekakšna okenca in vratca v imaginarni fasadi. Buićeva zna — duhovito kot slavni kipar Henry Moore v svojih plastikah — tudi prazen prostor, odprtino, funkcionalno vključiti v likovno igro celote. Nemalokrat vplete Buićeva med ostalo tkivo posamezne zlate niti, pri čemer pa te njene stvaritve pridobe poleg svoje monumentalnosti še zven vizualne svečanosti in arhaične plemenitosti.

Vendar, ko smo že pri barvah, vse tapiserije Jagode Buićeve le niso črne; nastopajo tudi koloristično živahnejše stvaritve v ekspresivni rdeči barvi. Tudi v teh, barvno živahnejših stvaritvah se taktilne, materialne kvalitete čudovito ujemajo in dopolnjujejo s kolorističnimi in nam poleg plemenitih in konstruktivnih plastičnih učinkov podajajo tudi pravo grafično in slikarsko »slavje«. Tapiserije Jagode Buić so fenomen, ki je nemalo pripomogel k ugledu jugoslovanske sodobne umetnosti v svetu.